

Czynności administracyjne i cywilnoprawne poprzedzające zawarcie małżeństwa konkordatowego przez pełnomocnika w Polsce

W prawie polskim obowiązuje niekwestionowana zasada jednoczesnej obecności stron przy zawieraniu małżeństwa. Została ona wyrażona w art. 1 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹, który wyraźnie stanowi, iż małżeństwo zostaje zawarte, gdy nupturienci jednocześnie obecni złożą stosowne oświadczenia. Zasada ta, akceptowana powszechnie w prawie małżeńskim również innych krajów, wynika z uznania doniosłości instytucji małżeństwa oraz osobistego charakteru oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński.

Przedstawiona zasada nie jest jednak pozbawiona wyjątku. W szczególnych okolicznościach system prawny umożliwia zawarcie małżeństwa przez osobę, która nie może stawić się na ceremonię zaślubin. Służy do tego szczególna instytucja „pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa”.

Dopuszczalność zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika jest realizacją art. 1 ust. 2 Konwencji nowojorskiej z 10 grudnia 1962 r. w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw². Zgodnie z tym artykułem państwa, które ratyfikowały konwencję, mogą uczynić wyjątek od zasady jednoczesnej obecności obu nupturientów podczas ceremonii zawarcia małżeństwa i osobistego składania przez nich oświadczenia woli o wstąpieniu w związek małżeński, jeżeli właściwa w danym kraju władza stwierdzi, że istnieją

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 682) [dalej: k.r.o.].

² Dz.U. 1965 nr 9 poz. 53.

ku temu wyjątkowe okoliczności, oraz kiedy jeden z nupturientów wyraził na to zgodę przed odpowiednią władzą w sposób przewidziany przez ustawę i nie cofnął jej przed chwilą zawarcia małżeństwa.

W polskim prawie rodzinnym norma art. 6 § 1 k.r.o. stanowi, iż z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 zostało złożone przez pełnomocnika, przy czym pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte (art. 6 § 2 k.r.o.). Zgodnie z art. 1 § 2 k.r.o. małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu Kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa, przy czym – zgodnie z § 3 tego przepisu – regulację tę stosuje się, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a Kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego Kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

W odniesieniu do małżeństw zawieranych w Kościele katolickim małżeństwa takie bywają nazywane małżeństwami konkordatowymi³, w nawiązaniu do art. 10 konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 roku⁴.

Duchownego kompetentnego do przyjęcia oświadczenia o zawarciu małżeństwa w trybie art. 1 § 2 k.r.o. określa nie tylko ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁵, lecz także obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 5 lutego 2015 r. w sprawie wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do przyjmowania oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński oraz sporządzania zaświadczeń stanowiących podstawę sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 k.r.o., wydane na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 91 ustawy z dnia

3 L. Świto, *Małżeństwo konkordatowe*, „Zeszyty Teologiczne. Folia Theologica” 15 (2006) nr 43, s. 51.

4 Dz.U. z 1998 r. Nr 51 poz. 318.

5 Dz.U. 2018 poz. 380.

28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego⁶. Zgodnie z tym wykazem, ujętym w części I załącznika do tego obwieszczenia, podmiotem kompetentnym do przyjęcia oświadczeń o wstąpieniu w związek małżeński w Kościele katolickim jest: 1) ordynariusz miejsca, tj.: a) biskup diecezjalny, b) administrator apostolski, c) administrator diecezji, d) wikariusz generalny, e) wikariusz biskupi, 2) biskup polowy, 3) proboszcz, 4) administrator parafii, 5) duchowny odpowiednio delegowany.

Definicję duchownego jako świadka urzędowego zawarcia małżeństwa określa prawo wewnętrzne Kościoła katolickiego⁷.

1. Postępowanie przed kierownikiem USC

Etap wstępny procedury zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi związany jest z koniecznością uzyskania zaświadczenia o braku okoliczności wykluczających zawarcie małżeństwa. Organem administracji publicznej uprawnionym do wydania tego rodzaju zaświadczenia jest kierownik urzędu stanu cywilnego⁸ lub jego zastępca⁹, przy czym może to być obecnie kierownik urzędu stanu cywilnego wybranego przez samych nupturientów (art. 15 ust. 2 p.a.s.c.)¹⁰. Wydanie zaświadczenia, o którym mowa, poprzedzone jest złożeniem przez strony dokumentów niezbędnych do zawarcia małżeństwa (art. 3 § 1 k.r.o.), określonych w odrębnych przepisach. Jeśli otrzymanie dokumentu, który osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo jest obowiązana złożyć lub przedstawić kierownikowi USC,

6 Dz.U. z 2016 r. poz. 2064 [dalej: p.a.s.c.].

7 Szerzej zob. m.in. M. Osuchowska, *Pojęcie duchownego w świetle przepisów o wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2011, nr 7–8, s. 67–79.

8 Kierownikiem USC z mocy samego prawa jest wójt (burmistrz, prezydent miasta). Na stanowisku kierownika USC może też zostać zatrudniona inna osoba. W okręgach liczących poniżej 50 tys. mieszkańców wójt (burmistrz, prezydent miasta) obligatoryjnie zatrudnia zastępcę kierownika urzędu stanu cywilnego oraz fakultatywnie może zatrudnić inną osobę na stanowisku kierownika urzędu stanu cywilnego (art. 6 ust. 4 p.a.s.c.). W okręgach liczących powyżej 50 tys. mieszkańców wójt (burmistrz, prezydent miasta) obligatoryjnie zatrudnia inną osobę na stanowisku kierownika urzędu stanu cywilnego oraz fakultatywnie może zatrudnić zastępcę lub zastępców kierownika urzędu stanu cywilnego (art. 6 ust. 5 p.a.s.c.), zob. A. Tunia, *Procedura zawarcia małżeństwa „konkordatowego” – administracyjna czy cywilna?*, „Acta Universitatis Lodzianensis Folia Iuridica” (2017) 81, s. 84.

9 Zob. art. 9 ust. 1 p.a.s.c.

10 Możliwość taka wynika z tzw. „odmiejscowienia” niektórych czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, dokonanej w ustawie z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego.

napotyka trudne do przewyciężenia przeszkody, sąd może zwolnić tę osobę od obowiązku złożenia lub przedstawienia tego dokumentu (art. 3 § 2 k.r.o.).

Zgodnie z art. 76 ust. 1 p.a.s.c. do dokumentów niezbędnych do zawarcia małżeństwa należą: dowody tożsamości, pisemne zapewnienia¹¹ o braku wiedzy co do istnienia między nupturientami okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, oświadczenia o wyborze nazwiska (nazwisk), które będą nosili po zawarciu małżeństwa, oświadczenia w sprawie nazwisk dzieci zrodzonych z tego małżeństwa, a także zezwolenia na zawarcie małżeństwa, jeżeli wymagają tego przepisy k.r.o. W myśl art. 76 ust. 3 p.a.s.c., jeśli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński ma być złożone przez pełnomocnika, osoba zamierzająca wstąpić w związek małżeński przedkłada zezwolenie sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika oraz pełnomocnictwo. Zgodnie z art. 76 ust. 6 p.a.s.c. zapewnienie zawiera adnotację o wyznaczonej dacie zawarcia związku małżeńskiego oraz o zweryfikowaniu danych przedstawionych w zapewnieniu przez osobę zamierzającą zawrzeć małżeństwo, ze wskazaniem dokumentów, na podstawie których dokonano weryfikacji lub oznaczenia aktów stanu cywilnego.

W sytuacji gdy po zweryfikowaniu prawnej zdolności nupturientów do zawarcia małżeństwa kierownik USC uzna, że nie występują okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa, wydaje wskazane wyżej zaświadczenie, które sporządza się według wzoru stanowiącego załącznik nr 26 o rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzorów dokumentów wydawa-

---

¹¹ Zapewnienie to zawiera: 1) nazwiska i imiona osób zamierzających zawrzeć małżeństwo, ich nazwiska rodowe, jeżeli można je ustalić, stan cywilny, obywatelstwo, daty i miejsca urodzenia, numery PESEL, jeżeli zostały nadane, oraz oznaczenia przedstawionych dokumentów tożsamości; 2) jeżeli osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo pozostawała uprzednio w związku małżeńskim albo prawnomocnie stwierdzono nieistnienie małżeństwa – wskazanie miejsca zawarcia małżeństwa; 3) informację o wspólnych dzieciach osób zamierzających zawrzeć małżeństwo oraz oznaczenie ich aktów urodzenia i urzędu stanu cywilnego, w którym zostały sporządzone, jeżeli są znane; 4) nazwiska, imiona oraz nazwiska rodowe rodziców każdej z osób zamierzających zawrzeć małżeństwo; 5) jeżeli małżeństwo ma zostać zawarte w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – oświadczenia o nazwisku (nazwiskach), które będą nosiły osoby zamierzające zawrzeć małżeństwo po jego zawarciu, oraz oświadczenia o nazwisku dzieci zrodzonych z tego małżeństwa; 6) oświadczenie, że nie zachodzą przeszkody uniemożliwiające zawarcie małżeństwa określone w art. 10–15 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego; 7) informację o pouczeniu o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia; 8) adres do korespondencji osób zamierzających zawrzeć małżeństwo; 9) podpisy osób zamierzających zawrzeć małżeństwo oraz kierownika urzędu stanu cywilnego albo konsula przyjmującego zapewnienie.

nych z zakresu rejestracji stanu cywilnego¹². W przypadku natomiast stwierdzenia okoliczności negatywnych, kierownik USC odmawia wydania przedmiotowego zaświadczenia oraz powiadamia na piśmie osobę zainteresowaną o przyczynach odmowy (art. 5 k.r.o i art. 89 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c.). Osoba zainteresowana w terminie 14 dni od dnia doręczenia jej pisma kierownika USC może wystąpić z wnioskiem do sądu rejonowego właściwego ze względu na siedzibę urzędu stanu cywilnego o rozstrzygnięcie, czy okoliczności przedstawione przez kierownika USC uzasadniają odmowę dokonania czynności. Prawomocne postanowienie sądu wiąże kierownika USC.

W przypadku powzięcia wątpliwości co do tego, czy małżeństwo może być zawarte, kierownik USC może z własnej inicjatywy zwrócić się do sądu o stosowne rozstrzygnięcie (art. 5 k.r.o.)¹³. W uzasadnieniu wyroku z dnia 22 lutego 2012 r. w sprawie IV CSK 240/11¹⁴ Sąd Najwyższy stwierdził, że jeżeli kierownik USC poweźmie uzasadnioną wątpliwość co do stanu zdrowia nupturienta i jego zdolności do zawarcia związku małżeńskiego lub złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, może zażądać stosownego zaświadczenia lekarskiego. Sąd Najwyższy podkreślił, że powyższy wymóg nie jest wprawdzie wskazany w żadnym przepisie, jednak wynika „z ogólnych zasad starannego i rozsądnego działania przy wykonywaniu obowiązków urzędnika państwowego”¹⁵.

Wydając zaświadczenie o braku przeszkód do zawarcia małżeństwa, kierownik USC informuje strony o dalszych czynnościach koniecznych do zawarcia małżeństwa (41 § 3 k.r.o.).

2. Uzyskanie zezwolenia sądu

Zezwoleń na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika udzielają sądy rejonowe w formie postanowienia, po przeprowadzeniu postępowania w trybie nieprocesowym.

---

12 Dz.U. z 2015 r. poz. 194.

13 Zgodnie z postanowieniem NSA w Warszawie z 7 czerwca 1983 r. w sprawie II SA 594/83 wystąpienie kierownika USC na podstawie art. 5 k.r.o. o rozstrzygnięcie, czy małżeństwo może być zawarte, nie jest decyzją w rozumieniu art. 104 k.p.a. w zw. z art. 1 § 1 pkt 1 k.p.a. i nie podlega zaskarżeniu w administracyjnym toku instancji, zob. LEX 1688594.

14 LEX nr 1217052.

15 LEX nr 1217052.

Zgodnie z art. 563 k.p.c.¹⁶ do złożenia wniosku o zezwolenie na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński uprawniona jest wyłącznie osoba, która zamierza złożyć oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński w taki sposób. Nie ma do tego legitymacji ani osoba, z którą ma zostać zawarty związek małżeński, ani pełnomocnik¹⁷. Sądem wyłącznie właściwym miejscowo do rozpoznania sprawy jest sąd miejsca zamieszkania wnioskodawcy, w braku zaś miejsca zamieszkania – sąd miejsca jego pobytu. W braku wskazanych podstaw właściwy jest Sąd Rejonowy dla miasta stołecznego Warszawy (art. 508 k.p.c.).

Wniosek w postępowaniu nieprocesowym powinien czynić zadość przepisom o pozwie (art. 511 k.p.c.), a więc m.in. zawierać dokładne określenie żądania oraz przytaczać okoliczności faktyczne uzasadniające żądanie (a w miarę potrzeby uzasadniające również właściwość sądu – art. 187 w związku z art. 511 k.p.c.). Okoliczności faktyczne powinny zostać określone w takim zakresie, aby umożliwiły sądowi sprawdzenie zasadności żądania¹⁸, przy czym podstawowym elementem uzasadnienia powinno być wskazanie okoliczności faktycznych uprawdopodobniających istnienie wspomnianych „ważnych powodów” w rozumieniu art. 6 § 1 k.r.o.

Norma art. 511 § 2 k.p.c. nakłada na wnioskodawcę również obowiązek wskazania we wniosku osób zainteresowanych w sprawie. Pojęcie „osoba zainteresowana” definiuje art. 510 k.p.c.: „zainteresowanym w sprawie jest każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania”, przy czym jeśli osoba zainteresowana weźmie udział w postępowaniu, staje się jego uczestnikiem. Osoba, z którą wnioskodawca zamierza zawrzeć związek małżeński przez pełnomocnika, niewątpliwie jest osobą zainteresowaną, natomiast statusu takiego nie ma sam pełnomocnik. Aby uznać pełnomocnika do zawarcia małżeństwa za osobę zainteresowaną, należałoby wskazać, w jaki sposób wynik postępowania miałby dotyczyć jego praw. Biorąc pod uwagę, iż skutki prawne orzeczenia sądu wydanego w przedmiocie zezwolenia na zawarcie małżeństwa dotyczyć będą wyłącznie nupturientów, należy uznać, iż pełnomocnik ma co najwyżej interes faktyczny w wyniku postępowania, natomiast nie

---

¹⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst. jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1360) [dalej: k.p.c.].

¹⁷ Tak Sąd Najwyższy w postanowieniu z 16 listopada 1971 r., III CRN 354/71, OSPiKA 1972, nr 9, poz. 172.

¹⁸ *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 795.

ma interesu prawnego w rozstrzygnięciu postępowania. Brak zatem podstaw, aby uznać go za osobę zainteresowaną w rozumieniu art. 510 k.p.c. i art. 511 § 2 k.p.c.¹⁹.

W doktrynie prawnorodzinnej spotkać można pogląd, iż przedmiotem sprawy o uzyskanie zezwolenia na zawarcie małżeństwa nie jest generalne udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa przez jakiegokolwiek pełnomocnika z jakąkolwiek osobą, ale zawarcie małżeństwa z konkretną osobą przez konkretnego pełnomocnika²⁰ oraz że w sentencji postanowienia sądu winy być zamieszczane dane osobowe pełnomocnika²¹. To, iż orzeczenie sądu winno precyzyjnie wskazywać osobę, której udzielono zezwolenia, jak również osobę, z którą wnioskodawca zamierza zawrzeć małżeństwo, jest kwestią na tyle oczywistą, że większej uwagi nie wymaga. Trudno natomiast zgodzić się z tezą, jakoby w postanowieniu o zezwoleniu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika sąd winien określać z imienia i nazwiska osobę pełnomocnika. Analizując przedmiotowy problem, przede wszystkim należy zauważyć, iż przepisy k.r.o. nie przewidują żadnego przymusu ustanawiania pełnomocnika przed wszczęciem sądowego postępowania o zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika. Pełnomocnik taki może być wyznaczony w dowolnym momencie – zarówno przed uzyskaniem zezwolenia sądu, w trakcie postępowania o udzielenie zezwolenia, jak i dopiero po wydaniu postanowienia w przedmiotowej sprawie. Sąd orzekający w tej materii nie może ani uzależnić swojego zezwolenia od uprzedniego udzielenia pełnomocnictwa, ani też ingerować w decyzję strony co do wyboru osoby pełnomocnika. Podkreślić należy, iż sąd podejmuje decyzję w przedmiocie zezwolenia na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika, nie zaś w zakresie zgody na udzielenie pełnomocnictwa. Zezwolenie sądu nie ma też wpływu na ważność samego pełnomocnictwa, a jest jedynie warunkiem niewadliwego zawarcia *matrimonium per procura*²².

---

19 Tak M. Domański, *Zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika*, „Prawo w Działaniu” (2010) nr 7, s. 153. Autor ten trafnie też zwraca uwagę, iż dopuszczenie wspomnianego pełnomocnika do udziału w postępowaniu w charakterze uczestnika byłoby źródłem niezwykle szerokich kompetencji, m.in. do zaskarżania orzeczeń. Mogłoby to prowadzić do licznych komplikacji – np. zaskarżenie postanowienia uwzględniającego wniosek (a więc rozstrzygnięcia satysfakcjonującego nupturientów) powodowałoby niemożliwość uprawomocnienia się postanowienia i zawarcia małżeństwa do czasu rozpoznania sprawy przez sąd odwoławczy.

20 G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017, art. 6, nb 1.

21 S. Madaj, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1978, s. 84.

22 M. Domański, *Zezwolenie na zawarcie...*, dz. cyt., s. 142.

3. Zakres obowiązków duchownego

Na etapie poprzedzającym zawarcie małżeństwa określone czynności realizuje również duchowny jako przedstawiciel jednostki organizacyjnej Kościoła (parafii), w której ma zostać zawarte małżeństwo „konkordatowe”. Występuje on wówczas jako podmiot prywatny, któremu państwo zleca funkcje należące do sfery administracji publicznej²³.

Z przepisów prawa polskiego wynika, że do obowiązków duchownego na tym etapie należy przyjęcie ważnego zaświadczenia kierownika USC o braku między nupturientami okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa. Przepis art. 8 § 1 k.r.o. stanowi bowiem, że „duchowny [...] nie może przyjąć oświadczeń stron przewidzianych w art. 1 § 2 k.r.o. bez uprzedniego przedstawienia mu zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego”. Powyższa norma została „kanonizowana” m.in. poprzez wprowadzenie do Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy z 22 października 1998 roku zapisu, iż proboszcz nie może załatwiać formalności związanych z zawarciem małżeństwa, jeżeli nie zostanie mu przedstawione ważne zaświadczenie kierownika urzędu stanu cywilnego (nr 13), zaś posługiwanie się zaświadczeniem wedle ustalonego wzoru dla przekazania informacji z urzędu stanu cywilnego określono jako obowiązek (nr 18). Obecnie zaświadczenie to jest ważne przez 6 miesięcy od jego wydania (art. 4 § 2 k.r.o.).

Nadmienić należy, iż zgodnie z kan. 1071 § 1 nr 7 kodeksu prawa kanonicznego²⁴ duchowny nie może asystować przy małżeństwie zawierającym przez pełnomocnika bez zezwolenia ordynariusza miejsca, natomiast w myśl pkt. 17 wymienionej wyżej instrukcji do zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi przez pełnomocnika oprócz zachowania przepisów prawa kanonicznego wymagane jest również zezwolenie sądu państwowego²⁵.

23 W. Góralski, *Czynności i rola duchownego przy zawieraniu małżeństwa „konkordatowego”*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i Europie. Zagadnienia wybrane*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005, s. 106–107.

24 *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984 [dalej: KPK].

25 Odnotować należy, iż zgodnie z kanonem 1071 § 1 pkt 2 KPK poza wypadkiem konieczności nie można bez zezwolenia ordynariusza miejsca asystować przy małżeństwie, które nie może być uznane lub zawarte według prawa państwowego. Złamanie zakazu nie stanowi jednak przyczyny stwierdzenia nieważności małżeństwa, ale jest niegodziwym działaniem asystującego, zob. P. Majer, *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i Państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 280.

W świetle nowych przepisów o aktach stanu cywilnego (art. 62a) duchowny nie jest już zobowiązany do dokonywania, w toku czynności przedwstępnych, pouczenia nupturientów o przepisach prawa polskiego dotyczących małżeństwa i jego skutków, które przewidywało prawo o aktach stanu cywilnego z 1986 roku.

4. Kwestie problematyczne

Analiza powyższych uwag ujawnia pewne kwestie problematyczne, które dotyczą w zasadzie wszystkich wskazanych wyżej zagadnień, tj. zakresu obowiązków nupturientów, pełnomocnika, kierownika USC, duchownego, a także zakresu kognicji sądu prowadzącego postępowanie w przedmiocie udzielenia zgody na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika.

Pierwszy z wymienionych problemów wiąże się z pytaniem: czy nupturienti muszą wymagane przez prawo o aktach stanu cywilnego dokumenty konieczne do uzyskania zaświadczenia o braku przedłożyć osobiście, czy mogą w tej kwestii skorzystać z pomocy pełnomocnika? Pytanie to jest o tyle uzasadnione, że przepisy prawa o aktach stanu cywilnego w brzmieniu obowiązującym do 1 marca 2015 r. pewną aktywność pełnomocnika w tej kwestii przewidywały. Art. 54 ust. 3 p.a.s.c. w ówczesnym brzmieniu stanowił bowiem, iż w sytuacji gdy oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński miało zostać złożone przez pełnomocnika, pełnomocnik był zobowiązany złożyć kierownikowi USC stosowne pełnomocnictwo. Na kanwie tej regulacji w doktrynie cywilistycznej panował pogląd, iż to pełnomocnik zobowiązany był złożyć kierownikowi urzędu stanu cywilnego zarówno samo pełnomocnictwo, jak i właściwe zezwolenie oraz inne wymagane prawem dokumenty²⁶.

Odnosząc się do powyższego poglądu, przede wszystkim należy zauważyć, że o ile był on słuszny w odniesieniu do obowiązku złożenia kierownikowi USC pełnomocnictwa (gdyż wynikało to wprost z literalnej treści art. 54 ust. 3 p.a.s.c.), o tyle w odniesieniu do pozostałych wymienionych obowiązków uznać należało go za co najmniej dyskusyjny. A to z tego względu, że wymieniony art. 54 ust. 1 p.a.s.c. mówiący o obowiązku przedłożenia kierownikowi USC określonych w pkt. 1–3 dokumentów (w tym m.in. określonych dokumentów i wspomnianego zezwolenia na

---

²⁶ Zob. A. Czajkowska, E. Pachniewska, *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz. Orzecznictwo. Wzory dokumentów i pism*, Warszawa 2013, s. 179.

zawarcie małżeństwa) wyraźnie stanowił, iż adresatem tego obowiązku jest „osoba zamierzająca zawrzeć małżeństwo”. Pełnomocnik nie był „osobą zamierzającą zawrzeć małżeństwo”, lecz osobą składającą stosowne oświadczenie w imieniu i na rzecz swojego mocodawcy. Ustawodawca wyraźnie odróżniał osobę mającą zawrzeć związek małżeński od pełnomocnika i każdej z tych osób przyporządkował różny zakres obowiązków.

Powyższe wątpliwości straciły na znaczeniu wobec aktualnego brzmienia omawianej regulacji. Zgodnie bowiem z treścią art. 76 ust. 3 (będącego odpowiednikiem wcześniejszego art. 54 p.a.s.c.), to na osobie zamierzającej wstąpić w związek małżeński spoczywa obowiązek przedłożenia zarówno stosownych, wymienionych w tym przepisie dokumentów, jak i zezwolenia sądu, gdy jest ono wymagane przepisami k.r.o., oraz pełnomocnictwa, jeśli małżeństwo ma być zawarte przez pełnomocnika. Aktualnie oczywiste pozostaje, że wszystkie wskazane czynności nupturienci obowiązani są wykonać osobiście.

Pozostając przy wymogu przedłożenia kierownikowi USC wspomnianego pełnomocnictwa, nie sposób nie zadać również pytania o celowość istnienia tego wymogu w przypadku gdy małżeństwo nie będzie zawierane przed kierownikiem USC. Powody wątpliwości istniejących w tej kwestii są co najmniej dwa. Pierwszy to ten, że ewentualny fakt przedłożenia pełnomocnictwa nie jest uwidaczniany w zaświadczeniu stwierdzającym brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, podobnie jak i stosowne w tym względzie zezwolenie sądu. Z zaświadczenia kierownika USC nie wynika zatem, czy małżeństwo ma być zawierane w formule „typowej”, czyli przez nupturientów obecnych osobiście, czy też przez pełnomocnika, i czy osoba zamierzająca zawrzeć *matrimonium per procura* w dacie uzyskiwania zaświadczenia dopełniła wszystkich stosownych dla tej instytucji wymogów. Po drugie – i ten argument wydaje się zasadniczy – brak zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika oraz brak ważnego pełnomocnictwa w dacie uzyskania przez nupturienta omawianego zaświadczenia wystawianego przez kierownika USC, samo w sobie nie dezaktualizuje owego zaświadczenia. Zgodnie wszak z art. 81 ust. 1 pkt 5 p.a.s.c. zapewnienie o braku przeszkód wyłączających zawarcie małżeństwa, dotyczy jedynie przeszkód, o których mowa w art. 10–15 k.r.o. Wymogi określone w art. 6 k.r.o. w tej kategorii okoliczności się nie mieszczą, zaś postanowienie sądu zezwalające na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika ani nie jest – jak wskazano wyżej – uzależnione od istnienia pełnomocnictwa w dacie wydawania orzeczenia, ani też w swej treści nie wymienia osoby pełnomocnika. Biorąc pod uwagę, iż pomiędzy datą wystawienia zaświadczenia a datą ceremonii

zaślubin może upłynąć niebagatelny okres 6 miesięcy, nie da się wykluczyć, że konieczność ustanowienia pełnomocnika pojawi się już po dopełnieniu formalności w USC. Może wreszcie być i tak, że pełnomocnik pierwotnie ustanowiony, z jakichś względów (np. z uwagi na wypadek lub chorobę) nie będzie w stanie zrealizować swoich obowiązków i nupturient ustanowi innego pełnomocnika.

W świetle obowiązujących regulacji nie tyle ważne jest zatem – jak się wydaje – aby w przypadku zawierania małżeństwa konkordatowego wspomniane zezwolenie sądu oraz pełnomocnictwo zostały przedłożone kierownikowi wraz z dokumentami niezbędnymi przy ubieganiu się o uzyskanie zaświadczenia o braku przeszkód, ile konieczne jest, aby owo zezwolenie i ważne pełnomocnictwo istniały w momencie składania oświadczenia o zawarciu małżeństwa.

Na kanwie powyższych uwag nie sposób nie zauważyć i tego, iż w odniesieniu do wspomnianego pełnomocnictwa pojawia się również pytanie, kto i kiedy miałby badać ważność tego pełnomocnictwa, to jest to, czy spełnia ono określone wymogi, czy nie zostało odwołane i czy nie wygasło? W przypadku małżeństwa „świeckiego” zawieranego w trybie art. 1 § 1 i 4 k.r.o. nie ulega wątpliwości, iż to właśnie na organie przyjmującym oświadczenie stron o wstąpieniu w związek małżeński spoczywa obowiązek weryfikacji zarówno tożsamości podmiotów, które oświadczenie to składają, jak i ewentualnego pełnomocnictwa dla dokonania takiej czynności. W przypadku jednak zawierania małżeństwa konkordatowego sytuacja nieco się komplikuje. Jeśli do ustanowienia pełnomocnika doszło już po wystawieniu przez kierownika USC zaświadczenia o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, rzeczą oczywistą jest, iż takiego pełnomocnictwa nie może weryfikować kierownik USC. Również sąd, udzielając zezwolenia na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, nie bada prawidłowości pełnomocnictwa, gdyż z uwagi na przedmiot rozstrzygnięcia tego rodzaju okoliczność ma charakter irrelevantny, a w dodatku w dacie orzekania przez sąd wspomniane pełnomocnictwo wcale nie musi być już udzielone. Wydaje się zatem, iż podmiotem najbardziej właściwym do ustalenia, czy strona nieobecna zamierzająca zawrzeć małżeństwo konkordatowe przez pełnomocnika ustanowiła pełnomocnika i czy pełnomocnictwo to jest ważne, jest duchowny, w obecności którego oświadczenie o zawarciu małżeństwa miałyby zostać złożone. Wniosek ten wydaje się o tyle uzasadniony, że wymóg przedłożenia pełnomocnictwa jest również wymogiem określonym w przepisach prawa kanonicznego. Zgodnie z kan. 1105 § 1 KPK do ważnego zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika wymaga się, aby pełnomocnik miał specjalne, pisemne upoważnienie zawarcia małżeństwa z określoną osobą. Problem jednak w tym,

że o ile istnienie pełnomocnictwa jest również wymogiem formy kanonicznej, o tyle pełnomocnictwo w rozumieniu kodeksu prawa kanonicznego nie musi być tożsame z pełnomocnictwem w rozumieniu przepisów prawa polskiego. W myśl kan. 1105 § 2 KPK dla ważności pełnomocnictwa wymagane jest, aby zostało ono podpisane przez zleceniodawcę, a nadto przez: 1) proboszcza lub 2) ordynariusza miejsca jego wystawienia, albo 3) kapłana delegowanego przez jednego z nich, ewentualnie przez 4) przynajmniej dwóch świadków. W prawie polskim z kolei pełnomocnictwo do zawarcia małżeństwa jest pełnomocnictwem do dokonania poszczególnej czynności²⁷ w rozumieniu art. 98 KC²⁸, a jego formę określa art. 6 § 2 k.r.o. Zgodnie z tą regulacją pełnomocnictwo, o którym tu mowa, winno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte. Własnoręczność podpisu winna być poświadczona przez notariusza²⁹ albo przez polskiego konsula za granicą³⁰.

W sytuacji gdy pełnomocnik przedłoży pełnomocnictwo niespełniające wymogów kanonicznych, ale odpowiadające wymogom prawa świeckiego, większego problemu w zasadzie nie ma. W kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku wprowadzono bowiem pewne *novum*, dopuszczające zamiast kanonicznej formy pełnomocnictwa pełnomocnictwo sporządzone „w formie autentycznego dokumentu, zgodnie z wymogami prawa państwowego” (kan. 1105 § 2 KPK). Problem pojawi się jednak w sytuacji odwrotnej, to jest wówczas, gdy pełnomocnik okaże pełnomocnictwo odpowiadające wymogom kanonicznym, które jednak nie będzie stanowiło pełnomocnictwa w rozumieniu przepisów kodeksu rodzinno-opiekuńczego z uwagi np. na brak notarialnego poświadczenia podpisu mocodawcy. W takim przypadku, się jak wydaje, nie ma kategoriycznych podstaw, które mogłyby uzasadniać decyzję duchownego o odmowie przyjęcia oświadczenia o zawarciu małżeństwa. W tym aspekcie zauważyć należy, że wyrażony w art. 8 § 1 k.r.o. zakaz odnosi się wyłącznie do braku zaświadczenia, co wynika wprost z literalnej treści tej

27 Tak K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 136.

28 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 2018 r. Nr 16 poz. 93, z późn. zm. [dalej: k.c.].

29 Zob. art. 96 pkt. 1 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz.U. z 1991 r. Nr 22 poz. 91, z późn. zm.

30 Zob. art. 19 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2002 r. Nr 215 poz. 1823, z późn. zm. Szerzej zob. L. Świto, *Entering into Marriage by Proxy in the Roman Catholic Church*, w: *Entering into Marriage by Proxy in the Internal Law of the Churches and Other Religious Organizations*, eds. L. Świto, M. Tomkiewicz, Roma 2018, s. 133-148.

normy. Żaden z obowiązujących przepisów prawa polskiego nie zakazuje natomiast duchownemu przyjęcia oświadczenia w przypadku braku pełnomocnictwa. Co więcej: żaden z obowiązujących przepisów prawa polskiego nie upoważnia nawet duchownego do samodzielnego badania, czy wobec nupturientów nie zachodzą okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa w świetle prawa polskiego³¹.

Przechodząc z kolei do kwestii związanej z udzieleniem odpowiedzi na pytanie, jak głęboko winna sięgać dokonywana przez sąd analiza przesłanek warunkujących udzielenie zezwolenia za zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, przede wszystkim należy stwierdzić, iż zgodnie z przepisami prawa polskiego zakresem kognicji sądu w postępowaniu o udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika jest przede wszystkim zbadanie, czy zawarcie małżeństwa w tej formule jest zgodne z prawem, zasadami współżycia społecznego lub też nie zmierza do obejścia prawa (art. 58 § 1–2 k.c.) oraz ustalenie, czy planowane między nupturientami małżeństwo może zostać ważnie zawarte³² i czy zachodzą wspomniane przesłanki określone w art. 6 § 1 k.r.o., to jest czy istnieją owe „ważne powody”, które uzasadniają odstąpienie od wymogu jednoczesnej obecności nupturientów. W doktrynie zwraca się jednakże uwagę, iż zawarcie przez pełnomocnika małżeństwa w formie określonej w art. 1 § 2 k.r.o. ze skutkami w sferze prawa polskiego będzie mogło nastąpić jedynie wówczas, gdy prawo wewnętrzne Kościoła albo innego związku wyznaniowego umożliwi ustanowienie takiego wyjątku od zasady osobistego stawiennictwa nupturientów³³. Pogląd ten sam w sobie jest niewątpliwie słuszny i zasługuje na aprobatę, jednak pojawia się pytanie, czy analiza prawa wewnętrznego Kościołów i związków wyznaniowych w przedmiotowym zakresie faktycznie mieści się w granicach uprawnień sądu państwowego.

Wydaje się, że na tak sformułowane pytanie należałoby odpowiedzieć przecząco. Taka kognicja sądu powszechnego pozostawałaby bowiem w opozycji do

---

³¹ Takich kompetencji duchowny nie ma nawet w przypadku małżeństwa zawieranego *in articulo mortis* (art. 9 § 2 k.r.o.). W doktrynie przyjmuje się, że – co najwyżej – duchowny powinien odmówić przyjęcia oświadczeń określonych w art. 1 § 2 k.r.o. jeżeli brak możliwości zawarcia małżeństwa będzie wynikał z treści składanych przez strony zapewnień, o których mowa w art. 9 § 2 k.r.o., zob. H. Haak, *Zawarcie małżeństwa. Komentarz*, s. 106.

³² K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, dz. cyt., s. 18; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 79; T. Smoczyński, *System prawa prywatnego*, t. 12, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011, s. 95.

³³ K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, dz. cyt., s. 20. Zob. też O. Żurawińska, *Małżeństwo konkordatowe zawarte przez pełnomocnika (uwagi na tle prawa polskiego i kodeksu prawa kanonicznego)*, „Rejent” (2012) nr 3, s. 136.

wyrażonej w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP normy pierwotnej, regulującej relacje między państwem a Kościołami i związkami wyznaniowymi, która stanowi, że stosunki między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowych są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności w swoim zakresie.

Nie wchodząc w całą głębię zagadnienia dotyczącego relacji państwa do Kościołów i innych związków wyznaniowych³⁴, wypada jedynie odnotować, iż w literaturze przedmiotu zgodnie przyjmuje się, iż ustawa zasadnicza nie precyzuje szczegółowo zakresu wyrażonej w art. 25 ust. 3 zasady autonomii i niezależności; analizowana norma ma charakter ogólny i wymaga konkretyzacji³⁵. Dokonując interpretacji wymienionych pojęć, przedstawiciele doktryny prawa wskazują jednak, iż Konstytucja RP w wymienionym przepisie potwierdza prawo Kościołów i innych związków wyznaniowych do tworzenia endogenicznego prawa wewnętrznego dotyczącego spraw immanentnie związanych z ich działalnością, bez ingerencji państwa. Są to przede wszystkim: kwestie doktrynalne, zasady sprawowania obrzędów i udzielania posług religijnych, kryteria przyjmowania do wspólnoty religijnej³⁶, zawieszania możliwości uczestniczenia w życiu religijnym oraz usuwania ze związku wyznaniowego. Wspólnoty religijne za pośrednictwem własnego prawa wewnętrznego³⁷ normują także prawa i obowiązki swych członków, kryteria doboru do stanu duchownego i status jego przedstawicieli, zasady tworzenia wyznaniowych jednostek organizacyjnych różnego szczebla, a także określają organy związku wyznaniowego, ich kompetencje i zasady obsady³⁸.

---

34 Szerzej zob. m.in. J. Krukowski, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993; J. Krukowski, K. Warchałowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000; M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005; P. Borecki, *Geneza modelu relacji państwo-kościół w konstytucji RP*, Warszawa 2008.

35 P. Borecki, *Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2012, t. 15, s. 86.

36 Z wyjątkiem Muzułmańskiego Związku Religijnego.

37 Nadmienić należy, iż przyjmuje się, że prawo wewnętrzne Kościołów i związków wyznaniowych jest *sui generis* prawem obcym w stosunku do norm prawa polskiego. Zgodnie z zasadą niezależności organy państwowe nie mogą egzekwować norm prawa kościelnego, dokonywać wiążącej wykładni tego prawa czy orzekać o ważności konfesyjnych aktów normatywnych, zob. A. Mezglewski, *Opinia prawna dotycząca problemu obowiązywania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obrocie prawnym*, „*Przegląd Prawa Wyznaniowego*” 2011, t. 3, s. 252.

38 P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006, s. 76; E. Goryczko, *Autonomia i samorządność związków wyznaniowych w Polsce Ludowej*, Tarnów 2005, s. 16; P. Borecki, *Autonomia kościołów...*, dz. cyt., s. 88.

Przenosząc powyższe uwagi na grunt analizowanego problemu, nie sposób zatem nie zauważyć, iż ewentualne dokonywanie przez sąd powszechny interpretacji norm prawa wewnętrznego danej wspólnoty religijnej w odniesieniu do praw jej członków byłoby wyraźnym wkroczeniem w tę sferę uprawnień, która przynależy do prerogatyw samej wspólnoty. W przypadku Kościoła łacińskiego ustalenie, czy prawo wewnętrzne tego Kościoła zezwala na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, jest stosunkowo łatwe, gdyż wynika wprost z kodeksu prawa kanonicznego. Rzecz jednak w tym, że nie w każdej wspólnotie religijnej takie skodyfikowane prawo wewnętrzne w ogóle istnieje, a nawet jeśli istnieje, wcale nie musi być materia uregulowaną w sposób jednoznaczny. Wymownym tego przykładem jest chociażby kan. 837 § 2 Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich, który stanowi, iż nie można ważnie zawrzeć małżeństwa przez pełnomocnika, chyba że co innego przewidziano w prawie partykularnym Kościoła *sui iuris*, czy też praktyka Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w RP³⁹. Właściwe dekodowanie jego norm endogenicznego prawa wewnętrznego wymaga czasami zabiegów interpretacyjnych w łonie samej wspólnoty, przy czym rezultaty takiej wykładni nie muszą być oczywiste dla wszystkich jej członków. W tych warunkach ewentualne założenie, iż to sąd powszechny rozstrzygałby, co w danej wspólnotie jest prawem obowiązującym, a co nie jest, byłoby swoistym paradoksem. Tym większym zresztą, jeśli zważy się, iż obowiązujące procedury polskiego prawa rodzinnego nie przewidują żadnych mechanizmów, które dawałyby sądom formalną możliwość sięgania po stosowną interpretację prawa wewnętrznego do samych wspólnot i które ewentualnie określałyby status prawny tak uzyskanych oświadczeń⁴⁰.

Uwagi powyższe prowadzą zatem do wniosku, że kompetencje sądu powszechnego w zakresie badania dopuszczalności zawarcia przez pełnomocnika małżeństwa w formie określonej w art. 1 § 2 k.r.o. ze skutkami w sferze prawa polskiego winny sprowadzać się jedynie do analizy przesłanek określonych w prawie polskim. To natomiast, czy zawarcie *matrimonium per procura* jest dopuszczalne w obrządku danego Kościoła lub związku wyznaniowego, należy pozostawić decyzji samych wspólnot⁴¹.

---

39 Szerzej zob. M. Tomkiewicz, *Entering into Marriage in the Seventh-Day Adventist Church*, w: *Entering into Marriage by Proxy in the Internal Law...*, dz. cyt., s. 83–98.

40 M. Tomkiewicz, *Contracting Marriage by Proxy...*, dz. cyt. s. 98.

41 M. Tomkiewicz, *Contracting Marriage by Proxy...*, dz. cyt. s. 98.

5. Skutki braku ważnego pełnomocnictwa i zezwolenia sądu

Zgodnie z art. 16 k.r.o. małżeństwo zawarte w sytuacji braku zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika lub w przypadku nieważności pełnomocnictwa (albo jego skutecznego odwołania⁴²) może zostać unieważnione. Treść wskazanej regulacji nie pozostawia zatem żadnych wątpliwości ani co do tego, jak dużą wagę ustawodawca przywiązuje do obowiązku spełnienia przez osobę pragnącą zawrzeć małżeństwo *per procura* wskazanych wymogów, ani też (generalnie) co do skutków ich niedopełnienia. Problematiczne jednakże jest to, czy przepis ten odnosi się również do małżeństw zawieranych w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi. W doktrynie polskiego prawa rodzinnego kwestia ta nie jest oczywista.

Z jednej strony nie brak głosów⁴³, iż w regulacji tej, odmiennie niż w art. 151 § 1 k.r.o. nie ma wyraźnego wskazania, z którego wynikałoby, że przepis ten odnosi się również do pełnomocnictwa do złożenia oświadczenia, o którym mowa w art. 1 § 2 k.r.o. Zważywszy zatem na wyrażoną w art. 17 k.r.o. zasadę *numerus clausus*, zgodnie z którą przyczyn unieważnienia małżeństwa nie można interpretować rozszerzająco, zwolennicy tego poglądu uznają, iż przedmiotowa regulacja art. 16 k.r.o. ma zastosowanie jedynie do małżeństwa zawieranego przed kierownikiem USC (art. 1 § 1 k.r.o.) lub przed polskim konsulem za granicą (art. 1 § 4 k.r.o.), natomiast nie stosuje się jej do małżeństw zawieranych w trybie określonym w art. 1 § 2 k.r.o.

Przeciwnicy tej tezy wskazują z kolei, iż literalne brzmienie art. 16 k.r.o. jednoznacznie dowodzi, iż przepis ten odnosi się bezpośrednio do „zawarcia małżeństwa”, nie czyniąc dystynkcji co do tego, w jakiej formie jest ono zawarte. Skoro więc „zawarcie małżeństwa” w rozumieniu polskiego kodeksu rodzinnego i opiekuńczego następuje zarówno w przypadku złożenia oświadczeń zgodnie z art. 1 § 1, jak i art. 1 § 2 k.r.o., toteż art. 16 k.r.o. należy stosować w odniesieniu do obu wymienionych form zawarcia małżeństwa.

---

42 Pełnomocnictwo do zawarcia małżeństwa traci swą moc prawną w przypadku śmierci mocodawcy, drugiego z nupturientów lub pełnomocnika; spełnienia czynności do dokonania której zostało wystawione (tj. zawarcia małżeństwa); upływu okresu, na jaki zostało udzielone. W polskiej judykaturze prawnorodzinnej podkreśla się, iż odwołanie pełnomocnictwa nie wymaga zachowania żadnej formy szczególnej i może zostać dokonane w sposób dorozumiany, zob. wyrok SN z 4 listopada 1998 r., II CKN 866/97, OSNC 1999, nr 3, poz. 66.

43 Tak m.in. K. Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, dz. cyt., s. 186.

Powyższy pogląd, prezentowany m.in. przez Kazimierza Piaseckiego⁴⁴, Janusza Gajdę⁴⁵, Witolda Borysiaka⁴⁶, Andrzeja Zielonackiego⁴⁷, dominuje obecnie w literaturze przedmiotu i uznać należy go za słuszny. Trudno wszak wskazać jakieś przekonujące racje, które – w zakresie analizowanego zagadnienia – miałyby uzasadniać odmienne traktowanie braku wymienionych wymogów w przypadku małżeństwa zawieranego w formie „świeckiej” od tego zawieranego w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi.

W doktrynie zwraca się jeszcze uwagę, iż wskazany w art. 16 k.r.o. skutek w postaci możliwości unieważnienia małżeństwa w odniesieniu do pełnomocnictwa, dotyczy wyłącznie przypadku jego nieważności, natomiast nie dotyczy sytuacji, w której pełnomocnictwo w ogóle nie zostało udzielone. W takim przypadku – jak głoszą jego zwolennicy – należy uznać, że do zawarcia małżeństwa nie dochodzi i każda osoba, która ma w tym interes prawny, może żądać stwierdzenia jego nieistnienia na zasadach ogólnych⁴⁸.

W przypadku natomiast zaistnienia przesłanek określonych w art. 16 k.r.o. uprawniony do żądania unieważnienia małżeństwa jest wyłącznie mocodawca; drugiemu z małżonków uprawnienie takie nie przysługuje.

Zgodnie z przywołaną treścią art. 16 k.r.o. nie można żądać unieważnienia małżeństwa zawartego pomimo istnienia braków wskazanych w tym przepisie (tj. braku zezwolenia sądu i nieważności pełnomocnictwa), jeżeli małżonkowie podjęli wspólne pożycie.

Wnioski

Czynności administracyjne i cywilnoprawne poprzedzające zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi w prawie polskim wydają się materią szczegółowo uregulowaną w obowiązujących przepisach prawa państwowego i dość dobrze rozpoznaną w doktrynie. Przy bliższej analizie okazuje się jednak,

---

44 K. Piasecki, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, dz. cyt., s. 127.

45 J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 76.

46 W. Borysiak, *Komentarz do art. 16 k.r.o.*, LexOnline, teza 5.

47 A. Zielonacki, *Komentarz do art. 16 k.r.o.*, LexOnline, teza 3.

48 W. Borysiak, *Komentarz do art. 16 k.r.o.*, LexOnline, teza 6; Pietrzykowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, dz. cyt., art. 16 nb 10; *Kodeks postępowania. cywilnego. Komentarz*, t. 2, dz. cyt., art. 16 nb 3.

iż w przypadku gdy w grę wchodzi zawarcie małżeństwa konkordatowego *per procura*, materia ta ujawnia istotne wątpliwości.

Mankamenty zasadnicze wiążą się z tym, że wspomniane czynności poprzedzające, w kwestiach kluczowych dotyczących wymogu uzyskania zgody sądu i przedłożenia pełnomocnictwa, nie są ze sobą do końca zsynchronizowane. Czynności podejmowane przed kierownikiem USC, przed sądem i przed duchownym tworzą – każda w swoim wymiarze – pewną całość, jednakże we wzajemnym powiązaniu nie są ze sobą „kompatybilne” i ujawniają luki. Przepisy ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego, regulujące kwestię dokumentów, jakie należy przedłożyć kierownikowi USC, przewidują wprawdzie wymóg złożenia stosownej zgody sądu i pełnomocnictwa, jednakże zdają się mieć praktyczne zastosowanie wyłącznie w przypadku małżeństwa zawieranego przed kierownikiem USC. W przypadku małżeństwa konkordatowego zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa nie przewiduje osobnej informacji, że strona złożyła wymagane prawem zezwolenie sądu oraz pełnomocnictwo, nawet jeśli istniałyby one w dacie wydawania zaświadczenia. Fakt ewentualnego przedłożenia zezwolenia sądu i pełnomocnictwa nie jest odnotowywany w treści wspomnianego zaświadczenia, a zatem z treści zaświadczenia trudno wywnioskować, czy kierownik USC dokumenty takie widział i czy podlegały one jego analizie. W przypadku gdyby potrzeba ustanowienia pełnomocnika pojawiała się już po wystawieniu wskazanego zaświadczenia, możliwość zweryfikowania, czy nupturienti dopełnili stosownych wymogów określonych w art. 6 § 1 k.r.o., tym bardziej wymyka się kontroli. Taka kontrola nie obciąża już bowiem kierownika USC, gdyż ten stosowne zaświadczenie wydał i o ile strony zamierzają zawrzeć związek małżeński w ciągu sześciu miesięcy, w trakcie których owo pierwotne zaświadczenie nie utraciło swej mocy, nie ma podstawy, by wymagać od nupturientów wystąpienia z wnioskiem o wystawienie zaświadczenia kolejnego. Nie obciąża też sądu procedującego w przedmiocie zgody na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, gdyż to, czy strona ustanowiła już pełnomocnika, czy nie, nie należy do istoty sprawy. Nie obciąża w pełni także i duchowny, gdyż zgodnie z treścią art. 8 § 1 k.r.o. duchowny nie może odebrać oświadczenia o zawarciu małżeństwa jedynie w przypadku braku zaświadczenia kierownika USC, nie zaś w przypadku braku stosownego pełnomocnictwa czy zezwolenia sądu.

W istniejącym stanie rzeczy uzupełnienie wskazanej luki i wyeliminowanie związanego z nią swoistego paradoksu wymagałoby doprecyzowania treści ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego i treści druku „zaświadczenia o braku okoliczno-

ści wyłączających zawarcie małżeństwa” poprzez obligatoryjne odnotowywanie w treści tego zaświadczenia faktu przedłożenia przez stronę pełnomocnictwa i stosownego zezwolenia sądu oraz określenie trybu postępowania w przypadku gdy konieczność zawarcia małżeństwa konkordatowego *per procura* pojawi się już po wystawieniu wskazanego wyżej zaświadczenia. Gdyby przyjąć, iż pomimo istnienia ważnego zaświadczenia strony obowiązane są przedłożyć nowy komplet wymaganych dokumentów i wystąpić z wnioskiem o wydanie kolejnego zaświadczenia – jeśli w międzyczasie podejmą decyzję o zawarciu małżeństwa przez pełnomocnika – to brak regulacji określających procedurę postępowania w takim przypadku może oznaczać ryzyko pojawienia się w obrocie kilku różnych, ważnych zaświadczeń dotyczących tej samej osoby.

Inną ewentualnością byłaby nowelizacja art. 8 § 1 k.r.o. polegająca na wskazaniu, iż duchowny nie może odebrać oświadczenia o zawarciu małżeństwa zarówno w przypadku braku zaświadczenia, jak i wobec braku ważnego pełnomocnictwa i zezwolenia sądu. Jeszcze inną ewentualnością byłoby rozważenie wprowadzenia wszystkich tych zmian łącznie.

SUMMARY

Administrative and Legal Acts Preceding Entering into Concordat Marriage by Proxy in Poland

Administrative and civil law actions preceding a religious marriage with civil legal effects seem to be regulated in great detail by the valid legislation and analysed quite well in the doctrine. However, a more thorough analysis shows that regarding a concordat marriage *per procura*, significant questions may arise concerning the parties participating in the proceedings, i.e. the obligations of the future spouses, a proxy, the registrar and the priest. There are also some questions regarding the jurisdiction of the court which conducts the proceedings for granting permission to marry by proxy.

This article attempts to address these issues by analysing the valid regulations of the Polish Family and Guardianship Code, Code of Civil Proceedings, Civil Registry Records Act and the internal laws of the Catholic Church.

Keywords: marriage, permission to get married, circumstances that exclude marriage, power of attorney

Czynności administracyjne i cywilnoprawne poprzedzające zawarcie małżeństwa konkordatowego przez pełnomocnika w Polsce

Gdy w grę wchodzi zawarcie małżeństwa konkordatowego *per procura*, czynności administracyjne i cywilnoprawne poprzedzające zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej ze skutkami cywilnymi w prawie polskim ujawniają istotne wątpliwości. Dotyczą one wszystkich podmiotów uczestniczących w tym postępowaniu, to jest obowiązków nupturientów, pełnomocnika, kierownika USC, a także duchownego. Wątpliwości istnieją także co do zakresu kognicji sądu prowadzącego postępowanie w przedmiocie udzielenia zgody na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika.

Artykuł poprzez analizę obowiązujących uregulowań polskiego kodeksu prawa rodzinnego, kodeksu postępowania cywilnego, ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego oraz prawa wewnętrznego Kościoła katolickiego zawiera próbę odpowiedzi na te pytania.

Słowa kluczowe: małżeństwo, zezwolenie na zawarcie małżeństwa, okoliczności wyłączające małżeństwo, pełnomocnictwo

---

BIBLIOGRAFIA

---

1. Borecki P., *Autonomia kościołów i innych związków wyznaniowych we współczesnym prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 15 (2012), s. 85–109.
2. Borecki P., *Geneza modelu relacji państwo–kościół w konstytucji RP*, Warszawa 2008.
3. Borysiak W., *Komentarz do art. 16 k.r.o.*, LexOnline, teza 5.
4. *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
5. Czajkowska A., Pachniewska E., *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz. Orzecznictwo. Wzory dokumentów i pism*, Warszawa 2013.
6. Domański M., *Zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika*, „Prawo w Działaniu” 2010, nr 7, s. 137–194.
7. Gajda J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2011.
8. Goryczko E., *Autonomia i samorządność związków wyznaniowych w Polsce Ludowej*, Tarnów 2005.

9. Góralski W., *Czynności i rola duchownego przy zawieraniu małżeństwa „konkordatowego”*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i Europie. Zagadnienia wybrane*, red. P. Kasprzyk, Lublin 2005, s. 105–133.
10. Haak H., *Zawarcie małżeństwa. Komentarz. Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Toruń 1999.
11. Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2017.
12. Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. poz. 318.
13. Konwencja nowojorska z dnia 10 grudnia 1962 r. w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw, Dz.U. z 1965 r. Nr 9 poz. 53.
14. Krukowski J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 1993.
15. Krukowski J., Warchałowski K., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000.
16. Madaj S., *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1978.
17. Majer P., *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i Państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*, red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 255–286.
18. Mezglewski A., *Opinia prawna dotycząca problemu obowiązywania prawa wewnętrznego związków wyznaniowych w obrocie prawnym*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2011, t. 3, s. 251–258.
19. Osuchowska M., *Pojęcie duchownego w świetle przepisów o wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa cywilnego*, „Państwo i Prawo” (2011) nr 7–8, s. 67–79.
20. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. K. Piasecki, Warszawa 2006.
21. Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005.
22. Pietrzykowski K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2012.
23. Postanowienie NSA w Warszawie z 7 czerwca 1983 r. w sprawie II SA 594/83, LEX 1688594.
24. Postanowienie SN z dnia 16 listopada 1971 r. w sprawie III CRN 354/71, OSPiKA 1972, nr 9, poz. 172.
25. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 stycznia 2015 r. w sprawie wzorów dokumentów wydawanych z zakresu rejestracji stanu cywilnego, Dz.U. z 2015 r. poz. 194.
26. Smyczyński T., *System prawa prywatnego*, t. 12, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011.
27. Stanisz P., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006.

28. Świto L., *Entering into Marriage by Proxy in the Roman Catholic Church*, w: *Entering into Marriage by Proxy in the Internal Law of the Churches and Other Religious Organizations*, eds. L. Świto, M. Tomkiewicz, Roma 2018, s. 133–148.
29. Świto L., *Małżeństwo konkordatowe*, „Zeszyty Teologiczne. Folia Theologica” 15 (2006) nr 43, s. 51–57.
30. Tomkiewicz M., *Contracting Marriage by Proxy in the Seventh-day Adventist Church in the Republic of Poland*, w: *Entering into Marriage by Proxy in the Internal Law of the Churches and Other Religious Organizations*, eds. L. Świto, M. Tomkiewicz, Roma 2018, s. 83–98.
31. Tunia A., *Procedura zawarcia małżeństwa „konkordatowego” – administracyjna czy cywilna?*, „Acta Universitatis Lodzianensis Folia Iuridica” 81 (2017), s. 83–97.
32. Ustawa z dnia 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2002 r. Nr 215, poz. 1823, z późn. zm.
33. Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (Dz.U. z 1991 r. Nr 22 poz. 91).
34. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 z późn. zmn.
35. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2018 r. poz. 380.
36. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 2018 r. Nr 16 poz. 93, z późn. zm.
37. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964, Nr 9, poz. 59 z późn. zm.
38. Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. 2014, poz. 1741.
39. Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. 2016, poz. 2064.
40. Wyrok SN z dnia 22 lutego 2012 r. w sprawie IV CSK 240/11, LEX nr 1217052.
41. Wyrok SN z dnia 4 listopada 1998 r., II CKN 866/97, OSNC 1999, nr 3, poz. 66.
42. Zielonacki A., *Komentarz do art. 16 k.r.o.*, LexOnline, teza 3.
43. Żurawińska O., *Małżeństwo konkordatowe zawarte przez pełnomocnika (uwagi na tle prawa polskiego i kodeksu prawa kanonicznego)*, „Rejent” (2012) nr 3, s. 135–142.